

Pels camins de l'Alt Camp

5

*Per la serra
de Selmella*

Text: Pep Cunillera i Miquel

Fotografia: Enric Fonts i Ferrer

Revisió lingüística: Pep M. Canela i Cunillera
i Servei de Català de l'Alt Camp

Mapa: Institut Cartogràfic de Catalunya

Coordinació: Servei Comarcal de Turisme
del Consell Comarcal de l'Alt Camp

Nota: Qualsevol descripció fixada en un mitjà escrit queda limitada en un espai i en un temps concret. La pròpia evolució del paisatge i l'activitat humana faran que algunes de les explicacions puguin perdre vigència en el decurs del temps.

5. Per la serra de Selmella

En aquesta interessant excursió descobrirem dos castells de la vora del riu Gaià: el de Selmella, que corona la serra homònima, i el de Saburella, que resta encimbellat en un turó. Des d'aquests indrets gaudirem d'unes magnífiques panoràmiques de la vall del Gaià i de bona part del Camp de Tarragona.

L'itinerari a peu comença al mas de cal Figueres, al qual haurem arribat en cotxe des del Pont d'Armentera. Paga la pena l'ascensió ja que, a mesura que ens anem aproximant als cingles, la muntanya se'ns mostra feréstega. Una vegada estacionat el vehicle, continuem per la carretera fins que es converteix en camí carreter. És en aquest punt quan comença a pujar de valent. Aviat veurem les torres del castell de Saburella i seguirem fins al coll de les Agulles i, d'aquí, fins a la plana de la Guixera. De sobte, el poblet de Selmella, que mentre pujàvem restava amagat darrere el turó, ens sorprendrà de bon grat. Aquí convé visitar amb deteniment les restes del castell, a 830 m, i la petita esglésiola de Sant Llorenç. El retorn el farem per la banda de ponent, que ens ofereix una esplèndida vista del torrent de Rupit amb les muntanyes de conglomerat del Cogulló que tanquen la barrancada pel nord.

El recorregut transcorre per camins de carro en bon estat i és apropiat per fer-lo tant a peu com en bicicleta. Tanmateix, cal tenir present que el desnivell és força considerable i que no trobarem aigua ni massa ombra.

Tots aquests paratges formen part dels termes municipals del Pont d'Armentera i Querol i, en bona part, de l'Espai d'Interès Natural de Saburella.

El castell de Saburella

5. Per la serra de Selmella

El Pont d'Armentera. *Municipi de la comarca de l'Alt Camp (550 m), està en bona part pel territori muntanyós de la dreta del riu Gaià. Comprèn el despoblat de Selmella i el veïnat de la Planeta. Hi podem trobar botigues de queviures, allotjament, restauració, bars, servei mèdic i farmàcia.*

Des del Pont d'Armentera i en cotxe seguirem uns 4,5 km per la carretera local TV-2141 en direcció a Selmella, fins al punt quilomètric 2, on trobarem l'entrada al mas de cal Figueres. Aquí deixarem el vehicle estacionat per tal de començar l'excursió a peu o en bicicleta. La carretera s'enfila de valent pels costers del torrent de Rupit fins als plans del peu de la serra de Selmella, ocupats per conreus i força masos, la majoria dels quals abandonats i en estat ruïnós.

Temps

Distància

0:00
Parcial

0:00
Total

0,000
Parcial

0,000
Total

Mas de cal Figueres (580 m). Seguim per la carretera. A l'esquerra, la pista sense asfaltar entra al mas de cal Figueres, ara reconvertit en restaurant; també s'hi han fet grans esplanacions ocupades per vinyes emparrades i arbres fruiters. La pista continua, dóna la volta a la serra i s'enfila cap a Selmella o bé, per l'estret de Rupit, va a trobar la pista que enllaça Cabra amb Vallespinosa (GR 7 i GR 175-5).

Pels camins de l'Alt Camp

0:09 🕒 0:09

0,800 🚶 0,800

Entrada al mas de cal Tous. Seguim per la carretera. A la dreta, el mas de cal Tous se'ns presenta amb una construcció característica, sobretot si l'observem per la part posterior, ja que està bastit en un terraplè i mentre que per la part de l'era presenta una fisonomia habitual, la part del darrere s'ha construït fins a la part baixa del terraplè, cosa que dóna una aparença imponent a l'edifici, el qual, pintat de color blanc, destaca poderosament en el paisatge. El mas és habitat permanentment. A la banda esquerra passem just per sota les ruïnes de Selmella, al cim de la carena.

0:13 🕒 0:22

1,050 🚶 1,850

Mas Batllet. Final de la carretera asfaltada. Seguim endavant per la pista i l'absència de quitrà ens permetrà veure com la composició del sòl va alternant franges de gresos i conglomerats vermellosos i franges més calcàries. Cal Batllet queda a la dreta de la carretera; era un gran mas, però l'aspecte és, ara, força deplorable, mostra inevitable de la despoblació rural de la segona meitat del segle XX.

0:08 🕒 0:30

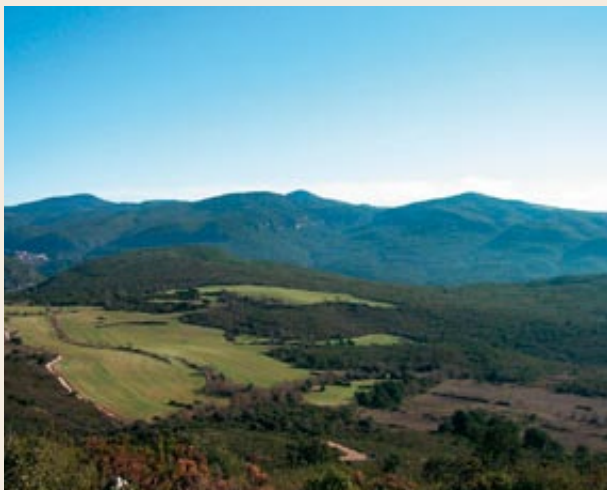
0,500 🚶 2,350

Bifurcació de pistes (600 m). Seguim la pista que puja. La de la dreta ens permetria arribar al riu Gaià i al Pont seguint els torrents de Batllet, de Rosic i el Pendot.

El Pont d'Armentera

5. Per la serra de Selmella

Els plans de cal Mandil. Al fons, a l'esquerra, Querol i Montagut

0:09 0:39

0,500 2,850

Cruïlla de mas Mandil en una petita zona plana i argilosa. Seguim recte per la pista de l'esquerra, que puja. La de la dreta ens duria, passant pel mig dels camps de conreu de mas Mandil, fins als viviers forestals de cal Camadall i a Querol.

0:03 0:42

0,200 3,050

Petit collet i cruïlla al castell de Saburella (660 m). Cal seguir per la pista que s'enfila a l'esquerra. Un cable impedeix l'accés de vehicles a la pista que porta al castell i a les petites construccions de nova planta que s'han establert al peu.

L'arribada al coll ens obre una bona panoràmica sobre el castell i els camps de conreu de cal Mandil, que queden més enfonsats a la part sud.

El castell de Saburella. Està assentat damunt un turó cònic (695 m) sobre roques calcàries del Muschelkalk (M5). Des del castell s'albira, al nord, Sant Miquel de Montclar, situat al cim de la serra de Montclar; al nord-est, pràcticament al peu del turó, el torrent de Comadevaques, que baixa de la banda de Vallespinosa, i, a l'horitzó, el cim de Formigosa; a l'est, el puig de Montagut i el castell de Pinyana, i, al sud, la vall del Gaià i la depressió del Camp de Tarragona.

El recinte del castell està adaptat perfectament al relleu del turó i adopta, en planta, un desenvolupament irregular. Destaca la gran entitat del perímetre emmurallat, que conserva un alçat i una amplada

Pels camins de l'Alt Camp

remarcables (entre 80 i 160 cm). Per sobre s'alcen, inconfusibles, les tres torres, situades a l'extrem nord i sud del perímetre, i la tercera, ubicada a la part central del pany de paret oest. Les dues torres de planta circular situades als extrems defensen les dues portes d'accés, separades per una distància de prop de 65 m. La torre nord ha conservat intacte el seu alçat original de 9,5 m; consta de planta inferior d'uns 3,5 m de diàmetre interior, un pis i un terrat; la torre sud apareix enderrocada a nivell de la coberta de la planta baixa. La torre central, més alta, també és de planta circular, amb un diàmetre intern de 2,6 m i presenta una distribució similar a les anteriors. L'estructura del castell presenta un bon estat de conservació.

La manca de notícies històriques que ha generat aquesta fortificació ha fet que no se'n pugui datar exactament la construcció, tot i que se situa entre finals del s. XII i principis del s. XIII, i es relaciona amb els conflictes que es van generar entre els Cervelló, senyors del castell i terres de Selmella, i el monestir de Santes Creus, que, a partir de 1175, va iniciar una política de compra de terres i drets de pastura per tota la zona. Així, doncs, el castell de Saburella no va formar part del sistema defensiu de la Marca Hispànica en la línia fronterera del Gaià ja que, en l'època de la seva construcció, feia uns quants anys que havia finalitzat la reconquesta.

(Adaptació a partir de: Marina Miquel, Josep Santesmases, Dolors Saumell. Els castells del Gaià. Valls: Les Guies de l'IEV-1. Cossetània Edicions, 1999.)

0:09 0:51

0,700 3,750

Línia d'alta tensió. Cruïlla. Seguim per la pista principal deixant a l'esquerra la pista oberta per construir les torres d'alta tensió. Més endavant, a uns 50 m, en deixarem una a la dreta que mena a unes parades sense conrear.

A l'esquerra del camí, a la banda de la muntanya, la vegetació continua sent de coscolls i d'altres arbusts, però destaquen alguns pins i alguns roures. A mesura que avancem gaudirem de noves perspectives del castell i de les torres cilíndriques.

0:09 1:00

0,650 4,400

Coll de les Agulles de Saburella (770 m). Cruïlla. Haurem de girar cap a l'esquerra seguint la pista que s'enfila amb un fort pendent. Si seguíssim recte baixariem cap a Vallespinosa. El coll fa de límit entre les comarques de l'Alt Camp i la Conca de Barberà.

Poc abans d'arribar al coll, haurem de passar entre els turons que formen les "agulles" i trobarem un tram d'argilles rogenques. Si ens enfilem a l'agulla que queda a la nostra

5. Per la serra de Selmella

Temps 2 h

Dificultat

9,500 km

Distància

5. Per la serra de Selmella

dreta, observarem una magnífica panoràmica sobre el castell i sobre les terres de l'Alt Camp, al sud, i, cap al nord, a la Conca, podrem resseguir el torrent de Comadevaques que, des de Vallespinosa, va giragonsant al peu del serrat del Conillera per anar a morir al Gaià, que passa engorjat sota els plans de mas Mandil i de mas Rosic.

0:11 1:11

0,750 5,150

Plana de la Guixera i collet. Avancem camí enllà. Arribarem a una zona plana situada al voltant dels 820 m i que fa d'enllaç entre la zona de les Agulles i la part meridional de la serra Morena, la qual, des de Vallespinosa, assoleix la cota més alta (924 m) al puig Cristià. A l'altre vessant d'aquesta serra hi ha l'anomenada costa de les Espases que, pel coll de Valls o de Magí, és el camí de Cabra del Camp a Vallespinosa.

A partir d'aquí i fins a Selmella semblarà que ens passem per una balconada oberta al Camp ja que veurem, a més de 200 m sota nostre, els masos per on caminàvem tres o quatre quilòmetres abans. Els capricis geològics i l'acció de les falles ens permeten gaudir de la magnífica panoràmica. Les parets que resten del castell de Selmella i que veiem davant nostre ajuden a enaltir, encara més, l'espadat de la muntanya. Per la banda del puig Cristià el bosc també comença a fer goig.

0:07 1:18

0,650 5,800

Antiga font a l'interior d'una porxada de carreus. A la dreta, a tocar del camí, trobem una petita construcció de carreus que protegia la poca aigua que s'escolava de la muntanya.

0:06 1:24

0,500 6,300

Cruïlla a les parades de conreu. Seguim recte i deixem a mà dreta el camí que mena a un petit planell amb unes quantes parades plantades d'arbres joves.

0:02 1:26

0,100 6,400

Cruïlla a Selmella (821 m). La seguim fins arribar al collet situat sota el castell, on trobem una bassa plena d'herba i de fang que deu fer les delícies dels porcs senglars ja que s'hi poden rebolcar a plaer. Si seguíssim recte pel camí, agafaríem el senderó que ens portaria al castell, situat dalt del peny. Per anar a les ruïnes del poble baixarem pel camí de l'esquerra, flanquejat per un grup d'alzines, i sortirem davant l'església.

Pels camins de l'Alt Camp

Selmella. Llogarret deshabitada situat a redós de la cinglera calcària i sota la vigilància dels murs del castell. L'únic edifici que resta mig dempeus és l'església de Sant Llorenç (segle XII), on fa poc s'ha fet una actuació consistent a netejar els enderrocs de la coberta, que s'havia ensulsiat, i a apuntalar el tram de volta que es conserva.

A mitjan segle XIX, Selmella constava com una part del municipi del Pont d'Armentera, tot i mantenir una identitat pròpia. Com a població del seu terme s'esmenten només tretze masos habitats, amb un total de 69 habitants. El primer decenni del segle XX totes les cases encara estaven dempeus, però el 1952 només en quedava una d'habitada. La seva situació, els pocs camps de conreu situats per aquests verals, la manca de bones comunicacions i l'isolament general de la zona van fer que els seus pobladors busquessin millors condicions de vida.

Restes del castell de Selmella

Església de Sant Llorenç

5. Per la serra de Selmella

La construcció de la carretera asfaltada fins a cal Batllet en principi havia d'afavorir la comunicació de la gent d'aquesta contrada amb els pobles més grans de la plana, però, a causa de la progressiva atracció que exerciren les ciutats, la carretera va servir, encara més, per facilitar la marxa ràpida de la gent dels masos situats a l'altiplà i amb millors terres de conreu.

(Adaptació a partir de: Ignasi Planas de Martí. L'Alt Gaià, entre la Segarra i el Camp. Valls: Cossetània Edicions, Col·lecció Azimut-4, 1999.)

El Castell de Selmella. Està edificat just al límit del penya-segat que formen les roques calcàries del Muschelkalk (M5). La seva situació, a 850 m d'alçada, i la topografia del relleu afavoreix una magnífica vista. Podem contemplar, al nord, la serra Morena amb el puig Cristià; a l'est, la torre del castell de Pinyana, el poble de Querol, amb el castell, i els cims de Montagut i de Formigosa; al sud, el Pont d'Armentera i la vall del Gaià; al sud-oest, la plana del Camp de Tarragona; a l'oest, la Conca de Barberà i les muntanyes de Prades, i, al nord-oest, la serra del Cogulló-Comaverd. Un enorme lledoner als peus del castell fa de sentinella solitari i adverteix els visitants que respectin aquestes pedres mil·lenàries. El seu aspecte és tan imponent que fins i tot des del Pla de Santa Maria el poden albirar.

Sembla que les primeres fortificacions del castell es van bastir a finals del s. X i van ser devastades pels sarraïns en la ràtzia d'Almansur de l'any 985, el qual atacà bona part de les fortaleses de la frontera —riu Gaià— amb el comtat de Barcelona. Però les primeres notícies documentades sobre el castell daten de l'any 1011 en un judici

Pels camins de l'Alt Camp

Toll d'aigua al darrere del castell de Selmella

on es disputen la propietat del castell la família Cervelló i els senyors de Santa Perpètua.

Al s. X i XI els castells més antics i importants de tota la línia defensiva del Gaià s'havien construït a la riba esquerra del riu; el de Selmella, en canvi, és de les primeres fundacions situades a la riba dreta, en un clar intent de penetració cap a la zona de la Conca, en mans sarraïnes.

Selmella també és la part més occidental del territori que pertanyia a la família Cervelló i, fins a mitjan s. XII, formava un tot compacte amb els castells de Montagut, Querol i Pinyana, situats a l'altra riba del Gaià i que podem veure davant nostre.

Per comprendre la situació del castell cal recordar alguns esdeveniments. El castell de Siurana va ser conquerit l'any 1153 (s. XII) i va ser l'última fortificació sarraïna del territori català. El 1158 es concediren les terres de Santes Creus a la comunitat de monjos cistercencs que vuit anys abans s'havien instal·lat a Valldaura (Vallès Occidental). Sorgiren una sèrie de conflictes entre els bisbats de Barcelona i Tarragona per la jurisdicció del nou cenobi, uns conflictes que van cessar el 1168, quan s'acordà que Santes Creus seria una nova abadia no sotmesa a cap bisbat. A partir de 1174 s'iniciaren les obres de les dependències més importants del monestir: l'església, la sala capitular...

A partir de 1175, el monestir comença una política d'expansió i compra terres i reclama drets de pastura en tota aquesta zona. Aquest fet, al costat de les donacions i deixes que rep dels senyors, converteixen el cenobi una de les institucions més importants del territori. L'establiment del monestir en terres de Selmella comporta la creació de la

5. Per la serra de Selmella

granja de Fontscaldetes i la quadra de Conill que, al seu torn, generen importants conflictes entre els senyors. També en generen les disconformitats entre els pagesos afectats, que no veuen amb bons ulls passar a dependre del monestir. Hi ha documents que assenyalen importants enfrontaments entre pagesos de Cabra i Santes Creus a finals del s. XII.

Quant a l'estructura del recinte fortificat, destaca una gran torre excavada a la roca, que defensa per davant del fossat l'accés al castell, situat al límit nord-est de la carena. L'edifici central presenta una planta rectangular d'uns 50 m de llargada per 15 m d'amplada. Dels murs perimetrals, el que es conserva millor és el meridional, bastit just sobre la línia exterior del peny rocós.

Els enderrocs que cobreixen l'interior del recinte permeten una bona observació dels murs i dels elements constructius. Segurament, tal com passa en d'altres castells, l'edifici originari del s. X o d'inicis del s. XI, fou rehabilitat i ampliat durant els segles següents i, per tant, les restes que podem observar pertanyen a aquest segon període.

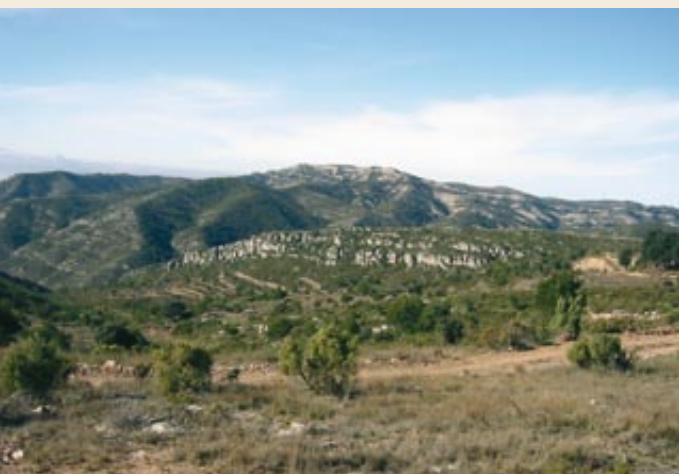
(Adaptació a partir de: Marina Miquel, Josep Santesmases, Dolors Saumell. Els castells del Gaià. Valls: Cossetània Edicions, Les Guies de l'IEV-1, 1999.)

Retornem cap a la cruïlla i seguim cap a ponent per la part obaga de la serra de Selmella. Davant nostre podrem observar els conglomerats de les serres del Cogulló-Comaverd.

0:08 1:34

0,700 7,100

Pista a l'esquerra. Seguim recte per una pista en bon estat i deixem la que surt a mà esquerra.

La carena del Cogulló des del castell de Selmella

Pels camins de l'Alt Camp

0:06 1:40

0,600 7,700

Cruïlla al costat d'unes parades d'arbres joves. Continuem per la pista principal i abandonem la de la dreta, que va cap als conreus i arriba al mas enrunat de cal Cases. Al cap de poc començarem una baixada més forta.

0:06 1:46

0,600 8,300

Encreuament. En una petita esplanada de terreny vermellós. Continuem recte de pla cap al sud-est. Si seguíssim la pista de la dreta, molt costeruda, trobaríem la llera del torrent de Rupit i enllaçaríem, per l'estret del Palatí, amb el GR 7 (tram Vallespinosa-Cabra) i el GR 175 (la Ruta del Cister, tram el Pont d'Armentera-Montbrió de la Marca).

Així que anem avançant per l'ampla pista, es va obrint una àmplia perspectiva del torrent de Rupit, el Camp de Tarragona i la Mediterrània.

El camí fa marrada per superar una barrancada.

0:05 1:51

0,400 8,700

Derivació. Continuem, per l'esquerra, cap al nord-est, per la pista més trillada. A mesura que anem descendint, comencem a trobar parades d'arbres fruiters del mas Figueres, i els entradors que hi menen.

A la dreta deixem el camí que, passant a tocar d'una torre d'alta tensió, porta als penys del Clot del Capó i a la Roca Vidala, impressionant balconada des d'on es pot resseguir gairebé tot el torrent de Rupit i que tan sols dista uns cinc minuts d'aquest indret.

0:08 1:59

0,700 9,400

Masia de cal Figueres. Passem per darrere de l'era i de les edificacions del mas que, com haurem pogut comprovar al llarg de l'excursió, és dels pocs que hi ha per la contrada que es manté ben conservat i que encara segueix habitat. Ofereix els serveis de bar i restaurant.

0:01 2:00

0,100 9,500

Carretera TV-2141 del Pont d'Armentera a Selmella, punt d'inici i final d'aquesta excursió.

Consell Comarcal de l'Alt Camp

Passeig de l'Estació, 42, baixos • 43800 Valls
Tel. 977 60 62 87 • Fax 977 61 30 71
www.altcamp.cat
consell@altcamp.cat

Patrimoni de l'Unesco
de la Diputació de Tarragona

Alt Camp - Conca de Barberà - Urgell

Pacte de Santes Creus

Generalitat de Catalunya
Servei d'Ocupació de Catalunya

Unió Europea

Fons Social Europeu

Consell Comarcal
de la Conca
de Barberà

Museu d'Història
de Catalunya

CONSELL COMARCAL
DE L'URGELL

Diputació de Lleida

DIPUTACIÓ
TARRAGONA

MINISTERIO
DE AGRICULTURA, PESCA
Y ALIMENTACIÓN

Consorci
de desenvolupament
de l'Alt Camp

